

Ο άγιος Βασίλειος και ο Μοναχισμός

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Άγιοι - Πατέρες - Γέροντες](#) / [Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#)

Ο Άγ. Βασίλειος πήρε το μοναχισμό που υπήρχε στα χρόνια του, τον αναχωρητικό μοναχισμό και τον αυστηρό κοινοβιακό μοναχισμό του Παχωμίου, και άλλαξε τη δομή του. Αντί μιας «δοκιμασίας» που ήταν κατ' ουσίαν μοναχική, αυτός έφερε τη «δοκιμασία» κάτω από την άμεση εξάρτηση των κοινωνικών υποχρεώσεων της Εκκλησίας. Κατά τον άγιο Βασίλειο, μια μοναστική κοινότητα αδελφών είναι ένα στάδιο μέσα στο οποίο ασκούνται αθλητές, μια καλή οδός προς την πρόοδο, μια συνεχής εκγύμναση, ένα μόνιμο ενδιαφέρον για τις εντολές του Θεού: το τέλος του είναι η δόξα του Θεού σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου μας.

Το κοινοτικό Ιδεώδες έλαβε τη βασική θεμελίωση του τον τέταρτο αιώνα από τον Άγ. Βασίλειο τον Μέγα. Πραγματικά, δεν είναι υπερβολή ότι ο Άγ. Βασίλειος άλλαξε ριζικά το μοναχισμό. Ο Άγ. Βασίλειος έβλεπε την κοινοβιακή ζωή ως ένα μικρόκοσμο της Εκκλησίας, ως ένα κοινωνικό οργανισμό, ως ένα είδος ειδικής «πολιτείας». Ο Κανόνας του Αγ. Βασιλείου ήσκησε αποφασιστική επίδραση σε ολόκληρη τη μετέπειτα ιστορία του μοναστικού βίου στο Βυζάντιο και στη Δύση. Ο Άγ. Βασίλειος έγραψε τον Κανόνα του μεταξύ των ετών 358 και 364. Αποτελείται από δύο μορφές. Στην κοινή Λατινική ορολογία η πρώτη μορφή, η *Regulae fusius tractatae* (Όροι κατά Πλάτος), αποτελείται από 55 κατηγορίες (κεφάλαια)· η δεύτερη μορφή, η *Regulae brevius tractatae* (όροι κατ' επιτομήν), συνίσταται από 313 κατηγορίες (κεφάλαια). Αυτές οι κατηγορίες είναι με τη μορφή ερωτήσεως και αποκρίσεως. Αν και ο Κανόνας είναι αυστηρός, απέφευγε να ενθαρρύνει τις πιο ακραίες μορφές ασκητισμού που ζούσαν οι ερημίτες της ερήμου. Ο Κανόνας εννοούσε τον ασκητισμό ως μέσον για την τέλεια υπηρεσία του Θεού, κι αυτή έπρεπε να πραγματοποιηθεί σε κοινοτική ζωή με υπακοή. Ο Αγ. Βασίλειος προέβλεψε ώρες για λειτουργική προσευχή και ώρες για χειρονακτική εργασία και άλλες μορφές εργασίας. Πτώχεια και αγαμία περιλαμβάνονταν επίσης στον Κανόνα. Ο Κανόνας του Αγ. Βασιλείου έχει μέσα του μια κοινωνική εντολή: τα παιδιά πρέπει να διδάσκονται σε τάξεις που ήταν προσαρμοσμένες στα μοναστήρια και οι μοναχοί έπρεπε να μεριμνούν για τους φτωχούς. Η παρούσα μορφή του Κανόνα του Αγ. Βασιλείου είναι μια αναθεώρηση του Αγ. Θεοδώρου του Στουδίτη (πέθανε το 826). Ο ίδιος ο Άγ. Βασίλειος ίδρυσε μοναστήρια στον Πόντο. Εδώ συνέχισε το έργο που άρχισε ο Ευστάθιος Σεβαστείας (γεννήθηκε περί το 300 πέθανε περί το 377), που ήταν κάποτε στενός φίλος του Αγ. Βασιλείου και συμμετείχε στη μοναστική κίνηση, αλλά αργότερα αναδείχθηκε η ηγετική μορφή στην Μικρά Ασία στη διάδοση της αιρέσεως του Μακεδονίου (πέθανε περί το 362),

Επισκόπου Κωνσταντινουπόλεως· η αίρεση είναι γνωστή ως αίρεση των Πνευματομάχων. Ο Ευστάθιος μάλιστα διέδιδε μια μορφή μοναχισμού που ισχυρίζονταν ότι ο γάμος εμπόδιζε τη σωτηρία και γι' αυτό οι ιερείς έπρεπε να μην νυμφεύονται. Αν η «μεταρρύθμιση» του μοναχισμού από τον Αγ. Βασίλειο ήταν τόσο ριζοσπαστική, τι τον ώθησε σ' αυτήν;

Στην υπ' αριθμό 223 επιστολή του, που απευθύνεται, παρεμπιπτόντως, στον Ευστάθιο Σεβαστείας, ο Αγ. Βασίλειος εκθέτει τις σκέψεις του πάνω στο θέμα: «Είχα διαθέσει πολύν χρόνο σε μάταια πράγματα ... Αλλά μια μέρα, καθώς ξύπνησα σαν από βαθύ ύπνο, άνοιξα τα μάτια μου στο θαυμαστό φως της αληθείας του ευαγγελίου ... Και κλαίοντας για την ελεεινή ζωή μου, προσευχήθηκα να μου δοθεί ένας κανόνας συμπεριφοράς για να μπω στους δρόμους της ευσέβειας. Και προ πάντων, φρόντισα να διορθώσω κάπως τον τρόπο της ζωής μου, που είχε από καιρό διαστραφεί από τη συναναστροφή με φαύλους ανθρώπους. Ύστερα διάβασα το ευαγγέλιο και είδα ότι τα μεγάλα μέσα για την τελείωση ήταν να πωλήσει κανείς τα υπάρχοντα του, και να τα μοιράσει στους ενδεείς αδελφούς, και να αποδεσμευτεί πλήρως από τις φροντίδες αυτής της ζωής χωρίς να διατηρεί καμιά προσκόλληση της ψυχής στα αγαθά αυτής της γης, και ήλπιζα να βρω κάποιον αδελφό που είχε επιλέξει αυτήν την οδό του βίου, και να επιτύχω μαζί μ' αυτόν να διαπεράσω τον βαθύ κλύδωνα της σύντομης αυτής ζωής» (Patrologia Graeca 31, 337). Εδώ ακριβώς βρίσκεται η ιδέα του Αγ. Βασιλείου για τον «άλλον», η ιδέα του για τον κοινοβιακό βίο, για εκείνη την οδό τελειώσεως θα ταξίδευε μαζί με «κάποιον αδελφόν», όχι μόνος του, όχι στην απομόνωση του αναχωρητικού μοναχισμού.

Αυτή η σκέψη συνεχίζεται στους «Όρους κατά πλάτος» (Regulae fusius tractatae) (3): «Ποιος δεν γνωρίζει ότι ο άνθρωπος, πράγματι, είναι ένα ήμερο και κοινωνικό ζώο, και όχι μοναστικό και άγριο; Γιατί τίποτε δεν είναι τόσο σύμφωνο με τη φύση μας όσο το να επικοινωνούμε με τον άλλο, το να έχουμε την ανάγκη ο ένας του άλλου, και το να αγαπούμε τον άνθρωπο που έχει την ίδια με μας φύση. Ο Κύριος μας έχει δώσει αυτά τα σπέρματα που τα φύτεψε μέσα στις καρδιές μας. Αυτός τώρα έρχεται να ζητήσει τους καρπούς και λέγει: 'Σας δίνω μια καινούρια εντολή να αγαπάτε αλλήλους' (Ιωάννης 13,34). Ο Κύριος ήθελε να διεγείρει την ψυχή μας για να τηρήσουμε αυτήν την εντολή. Δεν ζήτησε από τους μαθητές του ανήκουστα σημεία ή θαύματα έστω κι αν τους έδωσε τη δύναμη να κάνουν τέτοια πράγματα εν Αγίω Πνεύματι αλλά τι τους είπε; από αυτό όλοι θα γνωρίζουν ότι είστε μαθητές μου, αν έχετε αγάπη μεταξύ σας' (Ιωάννης 13:35). Συνάπτει αυτές τις αρχές παντού σε τέτοιο βαθμό, ώστε αποδίδει στον εαυτό του ό,τι καλό κάνουμε στον πλησίον. Γιατί πείνασα, και μου δώσατε να φάγω... » και προσθέτει: ό,τι κάνατε στους ελάχιστους αδελφούς μου, το κάνατε σε μένα' (Ματθαίος 15:35-40).

Και έτσι, μέσω της πρώτης εντολής είναι δυνατό να τηρήσεις τη δεύτερη, και με τη δεύτερη να πας πίσω στην πρώτη: Όταν αγαπάς τον Κύριο, να αγαπάς και τον πλησίον, 'γιατί οποίος με αγαπά', λέγει ο Κύριος, 'θα τηρήσει τις εντολές μου και 'η εντολή μου είναι να αγαπάτε αλλήλους όπως εγώ σας αγάπησα' (ΐω. 14:15-15,12). Ο Αγ. Βασίλειος γίνεται πιο σαφής. «Έτσι στη μονήρη ζωή ό,τι έχουμε είναι άχρηστο (στους άλλους), και είμαστε χωρίς βοήθεια σε ό,τι μας λείπει, γιατί ο Θεός, ο δημιουργός μας, μας έφτιαξε έτσι ώστε να χρειαζόμαστε ο ένας τον άλλον ... Αλήθεια! Ο Κύριος, υπερβαίνοντας την κένωση του, δεν αρκέστηκε να μας διδάξει τη διδασκαλία του αλλά, για να μας δώσει ένα σαφές και πρόδηλο παράδειγμα της ταπεινώσεώς του, ο ίδιος, με την τέλεια αγάπη του, έπλυνε και σκούπισε με μια πετσέτα τα πόδια των μαθητών του ... Αλλά εσείς τίνος τα πόδια θα πλύνετε; Για ποιόν θα νοιαστείτε; πώς θα βάλετε τον εαυτό σας στην τελευταία θέση, αν ζείτε μόνοι σας; ... Στην απομόνωση πώς μπορείτε να επαληθεύσετε ότι είναι ευχάριστο και καλό να ζουν οι αδελφοί μαζί; (Ψαλμοί 132:1). Έτσι, μια κοινότητα αδελφών είναι ένα στάδιο μέσα στο οποίο ασκούνται αθλητές, μια καλή οδός προς την πρόοδο, μια συνεχής εκγύμναση, ένα μόνιμο ενδιαφέρον για τις εντολές του Θεού: το τέλος του είναι η δόξα του Θεού σύμφωνα με την εντολή του Κυρίου μας (Ματθαίος 5:16), αλλά αυτό επίσης διατηρεί το παράδειγμα των Αγίων για τους οποίους οι Πράξεις των Αποστόλων μας λένουν (Πράξεις 2:44· 4:32): «Όλοι οι πιστοί έμεναν μαζί και τα είχαν όλα κοινά» και «Όλοι όσοι είχαν πιστέψει είχαν μια καρδιά και μια ψυχή, και κανένας δεν έλεγε ότι κάτι από τα υπάρχοντα του είναι δικό του, άλλα όλα ήταν σ' αυτούς κοινά» (Patrologia Graeca 30, 340· 345· 347). Ο Αγ. Βασίλειος τονίζει τη Βιβλική έννοια «κοινά». Ο Αγ. Βασίλειος απορρίπτει την «κατά μόνας» διαβίωση με θεολογικά επιχειρήματα, και το θεολογικό του δράμα βρίσκει υποστήριξη στη ζωή και τους λόγους του Χριστού και στο παράδειγμα της πρώτης Εκκλησίας. Αλλά η έμφαση που δίνει ο Αγ. Βασίλειος στον κοινοβιακό βίο πρέπει να ειπωθεί στο φως όλων όσα ο ίδιος έχει γράψει. Δεν αντιτίθεται στη μόνωση, και ασφαλώς δεν απορρίπτει τη θεωρία. Αντιτίθεται στο να γίνει η απομόνωση η μόνη μορφή μοναστικής ζωής. Και, όντως, «προτιμά» και βρίσκει τον κοινοβιακό βίο «πιο επωφελή». Στη 2η επιστολή του προς τον Γρηγόριο, που είναι μια από τις πιο εποικοδομητικές επιστολές στην Ιστορία της Χριστιανικής σκέψεως, συνηγορεί υπέρ της απομονώσεως («ερημίας»), αλλά και πάλι πρέπει κανείς να το κατανοήσει αυτό μέσα στα συμφραζόμενα. «Αυτό που βοήθα πάρα πολύ από αυτήν την άποψη είναι η «ερημιά» (η απομόνωση). Αυτή κατευνάζει τα πάθη και δίνει στο λογικό την ευκαιρία να τα αποκόψει από την ψυχή... . Έτσι ο τόπος που πρέπει να επιλεγεί πρέπει να είναι σαν τον δικό μας εδώ, απαλλαγμένος λόγω της αποστάσεως από την ανθρώπινη επικοινωνία, ώστε να μην μπορεί τίποτα να διακόψει τη συνέχεια της ασκήσεως ... Η ησυχία λοιπόν είναι η αρχή της καθάρσεως της ψυχής». Το όλο περιεχόμενο

αυτής της θαυμάσιας επιστολής δεν υποστηρίζει την προβαλλόμενη ένταση ότι ο Άγ. Βασίλειος συνηγορεί υπέρ της απομονώσεως ως της σταθερής οδού πνευματικής ζωής. Μάλλον, αυτή φανερώνει ότι ο Γρηγόριος χρειάζεται προσωρινή απομόνωση. Αυτός είναι ακριβώς εκείνος ο τύπος απομονώσεως που υποστηρίζει ο Άγ. Βασίλειος.

Ρωτήθηκε ο Άγ. Βασίλειος «αν αυτός που απομονώνεται είναι ανάγκη να παραμένει μόνος ή να ζει μαζί με άλλους αδελφούς που έχουν αποφασίσει να ακολουθήσουν τον ίδιο σκοπό της ευσέβειας». Η απάντηση του στους Όρους κατ' Επιτομήν (74) [Patrologia Graeca 30, 441] εκφράζει πλήρως τη σκέψη του: «Νομίζω ότι η ζωή αρκετών στον ίδιο τόπο είναι πολύ προτιμότερη. Πρώτον, γιατί για τις σωματικές ανάγκες κανένας μας δεν μπορεί να επαρκέσει μόνος του, αλλά έχουμε ανάγκη ο ένας του άλλου για την προμήθεια αυτού που είναι αναγκαίο. Γιατί όπως ακριβώς το πόδι έχει μια ικανότητα, αλλά στερείται μια άλλη, και χωρίς τη βοήθεια των άλλων μελών δεν θα μπορούσε να βρει ούτε τη δύναμη του ισχυρή ούτε ικανή από μόνη της να συνεχίσει, ούτε κανένα εφόδιο που του λείπει, έτσι είναι και στην περίπτωση του μονήρους βίου: ό,τι χρειαζόμαστε και ό,τι μας λείπει δεν μπορούμε να το βρούμε μόνοι μας, γιατί ο Θεός, που δημιούργησε τον κόσμο, έχει έτσι κανονίσει όλα τα πράγματα ώστε να στηριζόμαστε ο ένας στον άλλον, όπως γράφτηκε ότι πρέπει να ενωθούμε ο ένας με τον άλλον. Αλλά, επιπλέον, ο σεβασμός προς την αγάπη του Θεού δεν επιτρέπει να νοιάζεται κανείς μόνο για τις δικές του υποθέσεις, γιατί η αγάπη, λέγει, δεν ζητά το δικό της. Ο μονήρης βίος έχει ένα μόνο σκοπό, την εξυπηρέτηση των δικών του ενδιαφερόντων. Αυτό σαφώς αντιτίθεται στο νόμο της αγάπης, τον οποίο ο Απόστολος ετήρησε όταν δεν ζητούσε τη δική του ωφέλεια αλλά την ωφέλεια των πολλών, ώστε αυτοί να μπορέσουν να σωθούν. Επιπλέον, κανένας, όταν ζει μόνος, δεν αναγνωρίζει τα ελαττώματά του, αφού δεν έχει κανέναν να τον διορθώσει και με πραότητα και ευσπλαχνία να τον καθοδηγήσει στο δρόμο του. Γιατί η διόρθωση, ακόμα κι αν είναι από εχθρό, μπορεί συχνά στην περίπτωση εκείνων που έχουν καλή διάθεση να εγείρει την επιθυμία για θεραπεία ... επίσης οι εντολές μπορούν να τηρηθούν καλύτερα από μια μεγαλύτερη κοινότητα, αλλά όχι από έναν μόνο ... Ποιος λοιπόν θα εκτιμούσε καλύτερα την άεργη, άχρηστη ζωή από την καρποφόρα η οποία τηρεί τις εντολές του Θεού; επίσης για τη διατήρηση των δωρεών που δόθηκαν από τον Θεό είναι προτιμότερη η κοινοβιακή ζωή ... Γιατί γι' αυτόν που πέφτει στην αμαρτία, η επιστροφή στην ορθή οδό είναι πολύ πιο εύκολη, γιατί αυτός ντρέπεται για τη μομφή που εκφράζεται από κοινού από τόσους πολλούς ... Υπάρχουν ακόμα και άλλοι κίνδυνοι, οι οποίοι ισχυρίζομαστε ότι συνοδεύουν τον μονήρη βίο, και ο πρώτος και μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος της αυτό-ικανοποιήσεως. Γιατί αυτός που δεν έχει κανέναν για να ελέγξει το έργο του εύκολα πιστεύει ότι έχει πλήρως εκπληρώσει τις εντολές ... Γιατί πώς θα φανερώσει την ταπείνωσή του όταν δεν

έχει κανέναν προς τον οποίο να μπορεί να αποκαλύψει το εσωτερικό του; πώς θα δείξει συμπόνια, αποκομμένος από την κοινωνία των πολλών; πώς θα ασκήσει τον εαυτό του στην υπομονή, αν δεν αντιτίθεται κανένας στις επιθυμίες του;».

Ο Αγ. Βασίλειος απαντά στους Όρους κατ' Επιτομήν (277) στο ερώτημα που τέθηκε από την εντολή του Κυρίου στο Ματθαίος 6:6: «Συ όταν προσεύχεσαι πήγαινε στο πιο απόμερο δωμάτιό σου, κλείσε την πόρτα και προσευχήσου στον Πατέρα σου που είναι παρών εκεί στο κρυφό μέρος» («Συ δε όταν προσεύχη, είσελθε εις το ταμείον σου και κλείσας την θύραν σου πρόσευξαι τω Πατρί σου τω εν τω κρυπτώ»). Η εξήγηση του Αγ. Βασιλείου και η εν γένει θεολογική του κατανόηση τοποθετεί αυτό το χωρίο μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο, ένα πλαίσιο που δεν περιλαμβάνει μόνο τον αναχωρητικό μοναχισμό, γιατί το αντιπαραθέτει προς το χωρίο Ματθαίος 5:14-16. «Οι συνθήκες κάτω από τις οποίες αυτή η εντολή δίδεται δηλώνουν τη σημασία της. Απευθύνεται σε αυτούς που κατατρώνονται από την επιθυμία να φαίνονται ευχάριστοι στους ανθρώπους. Οποίος λοιπόν υποφέρει από αυτό το πάθος είναι σωστό να αποσυρθεί στην ώρα της προσευχής και να ζήσει σε απομόνωση μέχρις ότου δεν κατατρώνεται πια από το πάθος της αναζητήσεως του επαίνου των ανθρώπων, άλλα μπορεί να κοιτάζει μόνο τον Θεό. Αλλά, όταν κάποιος, με τη χάρη του Θεού, καθαρθεί από αυτό το πάθος, δεν είναι πια ανάγκη να κρύβει ό,τι είναι ωραίο. Αυτό μας διδάσκει ο Κύριος όταν λέγει: 'Δεν είναι δυνατό να κρυφτεί μια πόλη που βρίσκεται πάνω σ' ένα βουνό, ούτε ανάβουν ένα λυχνάρι και το τοποθετούν κάτω από ένα μόδιο, αλλά πάνω στο λυχνοστάτη και έτσι λάμπει σ' όλους που βρίσκονται μέσα στο σπίτι. Επομένως, ος λάμπει το φως σας μπροστά στους ανθρώπους για να δουν τα καλά σας έργα και να δοξάσουν τον επουράνιο Πατέρα σας'» [Patrologia Graeca 30,513].

Ο Αγ. Βασίλειος πήρε το μοναχισμό που υπήρχε στα χρόνια του, τον αναχωρητικό μοναχισμό και τον αυστηρό κοινοβιακό μοναχισμό του Παχωμίου, και άλλαξε τη δομή του. Αντί μιας «δοκιμασίας» που ήταν κατ' ουσίαν μοναχική, αυτός έφερε τη «δοκιμασία» κάτω από την άμεση εξάρτηση των κοινωνικών υποχρεώσεων της Εκκλησίας. Η «δοκιμασία» τώρα γίνεται αχώριστη από την υπηρεσία στον άνθρωπο. Οι μοναχοί τώρα πρέπει να λαμβάνουν μέρος στην εκπαίδευση των παιδιών, στην ανακούφιση των ασθενών, και στη φροντίδα των ορφανών. Η επίδραση του Αγ. Βασιλείου στο μοναχισμό, στην Ελληνική ανατολή και στη Λατινική Δύση, ήταν τεράστια. Ο «κανόνας» του μεταφράστηκε στα Λατινικά προ του τέλους του τέταρτου αιώνα από τον Ρουφίνο που ήταν από την Ακυληία. Αυτός ήταν γνωστός του Αγ. Ιωάννου του Κασσιανού, αν και το ιδεώδες του Αγ. Βασιλείου έρχεται σε αντίθεση προς την έμφαση και τη συνηγορία που έδινε στη θεωρία ο Άγ. Ιωάννης ο Κασσιανός -ο Κασσιανός ήταν, λόγω καταγωγής και πνεύματος, «Αιγύπτιος μοναχός», και δεν θα μπορούσε να επηρεαστεί από τη

μορφή μοναχισμού του Αγ. Βασιλείου. Στον πρόλογό του στο βιβλίο του *Institutes of the Coenobia* (Θεσμοί των Κοινοβίων), όμως, ο Άγ. Κασσιανός μνημονεύει τον Άγ. Βασίλειο συμπωματικά: «Επάνω σ' αυτό ακριβώς το θέμα άνθρωποι που ήταν ευγενείς στη ζωή και διακεκριμένοι στο λόγο και τη γνώση έχουν ήδη γράψει αρκετά μικρά βιβλία, εννοώ τον Βασίλειο και τον Ιερώνυμο». Η Λατινική Δύση χαρακτηρίζει συχνά τον Ανατολικό Ορθόδοξο μοναχισμό ως «Βασιλειανό». Αυτό είναι μια εσφαλμένη εφαρμογή της ονοματολογίας. Δεν υπάρχουν «τάγματα» («orders») του μοναχισμού στον Ανατολικό Χριστιανισμό. Ο Ανατολικός Χριστιανικός μοναχισμός, αν και επηρεάστηκε βαθιά από τον Άγ. Βασίλειο, ποτέ δεν απέριψε τον αναχωρητικό μοναχισμό ως μια έγκυρη μορφή μοναστικής ζωής. Η Ρωμαιοκαθολική *Curia* απέδωσε τον όρο «Βασιλειανό τάγμα» στους Ουνίτες μοναχούς και στους Μελχίτες μοναχούς του Λιβάνου.

του π.Γεωργίου Φλωρόφσκυ Επίτιμου καθηγητού της Ιστορίας της Ανατολικής Εκκλησίας του Πανεπιστημίου του Harvard

Πηγή: Απόσπασμα από το βιβλίο: “Οι Βυζαντινοί Ασκητικοί και Πνευματικοί Πατέρες”. (Μετάφραση Παναγιώτη Κ. Πάλλη. Εκδόσεις Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 223-230).

(Τίτλος πρωτοτύπου: *The Byzantine Ascetic and Spiritual Fathers*. © BUCHERVERTRIEBSANSTALT. © 1992 Για την ελληνική γλώσσα Πουρναράς Παναγιώτης Καστριτσίου 12 Θεσσαλονίκη ISBN: 960-242-031-6).